

UČITELJSKI TOVARIŠ.

Glasilo

„Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani.“

Izdavatelj in urednik:

Andrej Žumer,

mestni učitelj in c. kr. okrajni šolski nadzornik.

Št. 13.

Ljubljana, 1. mal. srpana 1890.

XXX. leto.

Vsebina: Prof. Fr. Orožen — Ljubljana: O zemljepisnem pouku. (Dalje.) — Ana Pour — Vrhnika: Črtice iz dekleške šole. — F. Stegnar — Ljubljana: Delovanje „Narodne šole“. — Francišek Jeglič — Dovje: K osnovi pravil društva v pomoč učiteljev in učiteljic, dalje učiteljskih vdov in sirot na Kranjskem. — J. Marn: Knjiga Slovenska. — Dopisi: Iz Logatec. — Iz logaškega okraja. — Iz Črnomlja. — Iz kočevskega okraja. — Iz Ljubljane. — Z Dolenjskega. — Iz Šent-Jernej. — Iz Komna. — Vestnik. — Uradni razpisi učiteljskih služeb. — Listnica uredništva.

O zemljepisnem pouku.

VI. Obzor.

Predno govorimo o obzorji in se vadimo v zavedanju, treba razviti nekaj zemljepisnih pojmov. — Učitelj popraša otroke, česar so se do sedaj naučili, in učenci naštevajo različne stvari. Potlej jih polagoma navaja, da mu odgovarjajo, kod se nahajajo vse te stvari. N. pr. Kje smo sedaj? — V šoli. — Poznate stvari, katerih ni v šoli? — Otroci naštevajo mnogo stvari. Kje pa je šola in vse naštete stvari? — V Ljubljani. — Poznate tudi stvari, katerih ni v Ljubljani? — Gotovo dobi učitelj dovoljen odgovor ter potem vpraša, kje je Ljubljana in kje so naštete stvari. Otroci bodo po mnogih odgovorih rekli: Na zemlji.

Poznate stvari, katerih ni na zemlji? — Solnce, luna, zvezde, oblaki. — Kje so pa naštete stvari? — Na nebu. — Po daljsem vprašanju po stvaréh, katerih ni niti na zemlji, niti na nebu, naštevajo se ptice, zrak, ki so med nebom in zemljo, in učitelj napeljuje učence na to, če se stvari še nahajajo drugje.

— Ne! — Kje so tedaj doslej naštete stvari?

— Na svetu.

Vse stvari so na svetu. Svet se tedaj tudi imenuje vesoljni svet, vessvet (universum).

Kako obliko pa imata nebo in zemlja? — Učitelj naj odobruje le take odgovore, katere poznajo učenci iz svoje izkušnje, kar so sami videli. Ker pa učenci bolje in več vidijo neba kakor zemlje, naj se začne z nebom.

Kakovo je nebo? — Ono je modre barve, okroglo, visoko, najvišje nad nami in najnižje na stranéh. Nebo ima sličnost s klétnimi in drugimi oblaki in se imenuje radi tega tudi nebesni oblok (svod). Po vseh teh svojstvih je treba otroka prašati, da končno vé, od kod je ime „nebesni oblok“. Imamo pa različne obloke. S koščekom popirja napravimo polucilinder ter vprašamo, če ima nebesni oblok to obliko. — Ne. — Ko so učenci imenovali več oblokanih stvari, napeljujemo jih na sličnost z votlo polukroglo, katera se kakor nebesni oblok na vse strani jednako razprostira.

Moremo pa videti ves nebesni oblok? — Ne! — Zakaj ne? — Ker so nam hiše, gore in druge stvari na poti. — Učenci so večinoma gotovo na prostem opazovali nebesni oblok. — Katere stvari se pa dotika nebo nizdolu? — Zemlje. — Spodnji rob obloka se tedaj dotika zemlje. Učitelj potlej napekuje otroke na to, da ima ta rob obliko kroga, v čegar sredini mi stojimo, in da je tedaj od našega stališča do roba na vse strani jednako daleč. Po tem takem ima črta, kjer se nebo dotika zemlje, obliko kroga, čez katerega na zunaj ne vidimo ničesar več.

„Okrožje, katero moremo pregledati, je obzor ali horizont“.

Idimo pa na bližnjo goro ali na cerkveni stolp, ali na ljubljanski grad. Kje vidimo več svetla v ravnini ali na gori? — Na gori. — Zakaj nas tako miče na gore? — Ker tam več in dalje vidimo. — Imamo tedaj lepši razgled, kakor pravimo. — Je li tedaj obzor povsod jednako velik? — Ne! — Kje imamo večji obzor v ravnini ali na gori? — Na gori. — „Čim višje tedaj gremo, tem večji je obzor.“

Otroke treba opozoriti na to, da se nebo samo navidezno dotika zemlje. Mi se torej varamo, če mislimo, da se nebo v istini dotika zemlje. Ako potujemo do roba, vsenjalo se bode nebo visoko nad nami in tam ter sploh povsod obaja krog opazovalčevo stališče, ali nikjer ne najdeš dozdevnega roba, saj to tudi na krogli ni mogoče. Da je dotikanje neba in zemlje samo navidezno, priča nam tudi to, ker se razširi naš obzor z višjim stališčem. S tem pa imamo za pozneje pri drugi priliki že važen dokaz, da ima naša zemlja obliko krogle. — (Glej: Drugo berilo „109. Strani neba“).

VII. Zavedanje po straneh neba.

V drugi polovici berilnega sestavka „109. Strani neba“ (Drugo berilo) se o tem govori, kako se najdejo štiri glavne strani sveta ali neba, ali kako se zavedamo. Nikakor se ne morem sprijazniti s tem načinom zavedanja, kakor je v berilu in splošno še v navadi in

sicer iz tehtnih razlogov ne. Koncem 109. berila se bere: „Otroci, obrnite se proti vzhodu! i. t. d.“ Kedaj pa imamo priliko natančno opazovati vzhodno točko? — Samo dvakrat na leto in sicer 21. sušca in 23. kimovca; to je tedaj prvega pomladanskega in prvega jesenskega dné, ko solnce natanko vzhaja v vzhodu. Po 21. sušci se pa solnčni vzhod navidezno premika proti severu in 21. rožnika vzhaja solnce 35° proti severu od vzhodne točke oddaljeno. Potem se solnce zopet premika nazaj proti vzhodu in 23. kimovca vzhaja zopet natanko v vzhodni točki. Jeseni se premika solnce proti jugu in 21. grudna vzhaja 35° proti jugu od vzhodne točke oddaljeno. Otroci imajo po tem takem samo dvakrat na leto priliko opazovati vzhodno in zahodno točko.

Ob solnčnih dnevih pa je vasakokrat mogoče opazovati severno in južno točko in sicer ravno opoldne. Najti je treba poldnevnico (Mittagslinie). Znano je, da pada senca vsacega razsvetljenega neprozornega telesa ravno nasprotno od one strani, od katere dobi razsvetljavo ali luč. Senca pa je tem krajša, čim višje stoji luč, ki razsvetljuje teló. Solnce nam stoji opoldne najvišje, tedaj imamo opoldne najkrajšo senco, kar je obče znano. Treba je tedaj najti črto, v katero pada senca takega tankega telesa. Postavimo natanko opoldne ravnilo navpično na vodoravno mizo ali desko, tedaj je njegova senca najkrajša in pada natanko proti severni točki, ker stoji solnce na severni poldibli najvišje natančno na jugu. Črta, katera reže pravokotno poldnevnicu, veže pa vzhodno in zahodno točko. — Drugi tehtni vzrok za ta način zavedanja je zemljevid. Tudi na zemljevidih gledamo proti severu in potlej imamo na desno vzhod in na levo zahod, severu nasproti je pa južna točka. Kakor razvidno je tudi metodično napačno, če se zavedamo v sobi ali na prostem s tem, da se obračamo proti vzhodu, a pred zemljevidom se zopet obračamo proti severu. Otrokom se na ta način po nepotrebnem otežuje delo tako, da si ne morejo lahko pridobiti pravega pojma o zavedanju.

Rekli bomo po tem takem pravilno: „Otroci, obrnite se proti severu! Katera stran svetá je za vami, katera na desno, katera na levo?“

Otroci pa še ne vedo, kje je sever. Učitelj jih mora napeljavati na to, da sami najdejo severno točko. Praša naj po njih senci v različnih dnevnih časih. Gotovo bode znano otrokom, da je zjutraj njih senca najdaljša, in da se vedno krajša proti poldnevi, potem pa proti večeru zopet vedno daljša. Po vprašanjih bodo otroci tudi spoznavali, da vrže vsako telo tedaj tudi človek svojo senco ravno nasprotno od iste strani, od katere pride luč ali sonce, in da je senca najkrajša, kadar je luč najvišje nad nami. Otroci gotovo vedo, pri katerem oknu sije sonce zjutraj in pri katerem opoldne v šolsko sobo. S pomočjo ravnila ali pa žreblja skušajte v različnih dnevnih časih pokazati senčno smer, in poldanska senčna smer podaljšana do stene nam kaže severno točko. Če pa podaljšamo črto na nasprotno stran dobimo južno točko.

Pod milim nebom pa se bodo otroci lažje zavedali. Zabi se pred šolskim poslopjem ali v vrtu na prostoru, na vse strani prosto ležečem, na zgoraj poostreni kol tako, da stoji navpično. Opazujmo z učenci senčno smer zjutraj pred poukom, med odmorom, opoldne, popoldne zopet pred poukom in po končanem pouku. Učenci naj na zemlji zaznamenujejo senčno smer pri vsakem opazovanju. Sedaj se bodo lahko zavedali. Če

imate že določeno poldnevnicó, zabijte na navpičnem kolu drugi kol ali palico vodoravno v poldnevniški smeri. Tretji kol na tega pravokotno položen kaže vzhodno-zahodno smer.

Sever imenujemo tisto stran, kamor je opoldne obrnena senca. Če pogledamo proti severu, imamo za sabo jug, na desno vzhod in na levo zahod.

Tako poznamo zdaj glavne strani nebá. Če pa vadimo otroke v zavedanju ter poprašujemo po leži različnih stvari, uvideli bomo takoj, da nam ne zadostujejo štiri glavne strani nebá za natančnejšo določitev. Mnogo stvari ne leži ne na severu, ne na jugu, ne na vzhodu, ampak v sredi med dvema stranema. N. pr. cerkev stoji med jugom in zahodom in ne moremo reči, da je na jugu, a tudi ne na zahodu. Pomagajmo si tedaj na ta način, da imenujemo združeni obe strani nebá in rekli bomo: „Cerkev leži na jugozahodu“.

Pri zavedanju smo spoznavali kot najvažnejši točki jug in sever in radi tega stavljamo pri imenovanju „stranskih strani nebá“ jug in sever kot prvo besedo ter potem dobimo: jugozahod, jugovzhod, severovzhod in severozahod. Če stojé v šolski sobi stene po štirih glavnih straneh nebá, potem padajo ogli v stranske strani nebá, ali pa obratno. Za otroke v ljudski šoli bode vsekako zadostovalo, ako poznajo osem strani nebá.

Prof. Fr. Orožen — Ljubljana.

Črtice iz dekliske šole.

V mestih in trgih so se v novejši šolski dóbi, kjerkoli denarne razmere dopuščajo, ustanovile dekliske šole, kakor tudi že obstoječe razširile. S tem se je zadostilo šolski tirjatvi, da se mladina, kjerkoli razmere dopuščajo po spolu loči. Važno in potrebno je za sleharni narod, da žrtvuje izreji svojih hčerá mimo oni svojih sinov vso pozornost in vestnost. Slednje že zahteva napredek časa. Poglejmo minuli vek že predkristjanske dóbe.

Prezrimo svetu zaprtega Kitajca, kratko mislečega Indijana in bojaželjnega Perzijana. Obrnimo svojo pozornost umetnim Grkom, vrlim, slavnim Rimljanom, kakor tudi starim Nemcem. Omenjena ljudstva so že v oni stari dóbi v svojem prvem razvoji spoznala važnost svoje hčere primerno vzgajati. Razmere časa in duševnega mišljenja jim sicer niso pripustile, da bi se deklice v vednostih javno poučevale, kakor dečki. A vsled tega je vrta